

Mojca Kreft

21. do 24. april 2015, list iz dnevnika: Pro memoria

Lojze Filipič

(19. junij 1921 – 21. april 1975)

Osebni, dramaturški, gledališki in zgodovinski spomini in zapisovanja me nenehno opozarjajo na mejnike sodobne slovenske dramaturgije, dramaturške avantgarde, če jo smemo tako poimenovati, ki se je rojevala v drugi polovici 20. stoletja na Slovenskem. Radikalno je posegala v umevanje te teatrološke, literarno, znanstvene in uporabno zvrstne umetniške smeri, ki občasno še vedno ostaja nekakšen pomenski pastorek v slovenskem gledališkem ustvarjanju in kritičnem umevanju, v zapisovanjih bolj kot v samih udejanjanjih.

21. april leta 1975 je bil dan, ki si ga velja za vselej zapomniti, vsaj vsem onim, ki jim je bil sopotnik in vsem nam, ki nas je vodil na gledališko pot: dan, ko je obšla gledališki svet vest o smrti **Lojzeta Filipiča**. Kot da se je tisti dan zaustavil čas - neumljivo sporočilo - za trenutek gledališke in človeške resnice, zaradi katere je marsikdo od nas obnemel in občutil gledališko praznoto, za težko ujemljivi hip, ko je tisti dan vstopil v teatske prostore ali v prostranstva dramaturških branj in premišljevanj ali ko je sedel za dramaturško mizo v osirotelo gledališče in je z grenkobo občutil težo in odgovornost svojega poklica.

Štirideset let mineva (21. april 1975) od Filipičevega zemskega bivanja, v resničnosti pa je še nenehno živ – v samosti se spominjam učitelja, vodnika, mentorja, sodelavca in dobrohotnega popotnika po dramaturških »sprehodih« skozi slovenska in jugoslovanska gledališča, teorijo drame in teatrologijo in spoznavanja temeljnih imen, ki so ustvarjala sodobno slovensko, jugoslovansko in evropsko misel in gledališče in dramatiko in čigar človeška podoba nam nenehno zastavlja vprašanje, ali je dovolj zgolj spomin na njegovo gledališko in dramaturško izročilo, na sodelovanja, ki je generacijsko bilo razpeto in vpeto v samo srčiko sodobnega in eksperimentalnega gledališča in njegovo umetniško podobo, kakršnega je hotel in mogel ustvarjati in onega drugega zamolčanega izročila, ki je nenehno zevalo v neprosto voljni okov časa; razen njegovih iskrenih in najožjih prijateljev, tako po človeški bližini in misli, ki so mu bili najbližje in generaciji, ki počasi umira, je morebiti zla slutnja govorila več kot besede.

Obuditev spomina po več kot štiridesetih letih je vendarle komaj kaj več kot to, kar gospodu iz gledališča, Lojzetu Filipiču, iz svojih študentovskih in mestno gledaliških skromnih let lahko zapišem.

Za pregledno prikazovanje resničnosti, tako časovne kakor tudi človeške, posvečene gledališkemu ustvarjanju in umetnosti, dramski literaturi in historiatu, ohranjanju zgodovine in njenim številnim interpretacijam, predvsem pa posvečanje vsem gledališkim ustvarjalcem z mislijo na občinstvo, ki prihaja v teater, s svojim vodenjem ustanove, je Filipič izoblikoval mnenja o kulturi, ki naj bi odločilno pomenila tudi poseg v kulturno politiko sedemdesetih let s predlogom do ustavne pravice ljudi do kulture (*Gledališka omika in gledališko delo v osnutku nove slovenske ustave*, 1973)¹.

Zato ni dovolj samo zapis o človeku, ki je temeljne vrednote evropske in svetovne dramaturgije prenesel v strokovni in uporabni sestavni del našega gledališkega in dramskega umetniškega snovanja, hkrati pa uporabno dramaturgijo ohranjeval in gojil kot temeljno doktrino gledališča, posebej slovenskega, ko je ustvarjal koncept najsodobnejše slovenske gledališke poslanice v premišljevanju, ki ga lahko poimenujemo dramsko gledališka umetnost

¹ Lojze Filipič, *Gledališče, kultura, družba*, Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega, 1978; izbral, uredil in opombe napisal Bojah Štih.

prevedena v jezik skoraj stoletne pretanjene gledališke želje: gledališki umetnik naj postane svoboden in samostojen ustvarjalec. »*Osvobojeni gledališki umetnik se ni več ne hotel ne mogel molče podrejati nečemu, s čimer se ni strinjal. Prišlo je do boja mnenj, ki je v načelu vedno ploden in tvoren, če je demokratičen in toleranten, pa čeprav je še tako ostro polemičen.../.../ Osvoboditev ni zgolj in samo občutek umetniške in človeške svobodnosti, neodvisnosti in nedotakljivosti ter zavest in vednost o vsem...*«²

»Nesvoboda osvobojenih gledaliških ustvarjalcev je dejstvo, ki se ne more več brez pridržka in trajno in v celoti podrejati nikomur«, je Filipičeva misel iz leta 1969, zapisana torej komaj leto po evropskem študentskem vrenju z zahtevami po drugačni, svobodnejši Evropi, v gibanju, ki je po letu 1968 doživelo globalni protest proti obstoječemu družbenemu redu in posameznim režimom.

Filipičeve temeljne dramaturške sledi so zarisane v dramaturških konceptih Slovenskega ljudskega gledališča v Celju, v Slovenskem narodnem gledališču Drama Ljubljana in Mestnem gledališču ljubljanskem, ohranjen je še rokopisni premislek o Prešernovem gledališču v Kranju. Morebiti bi bile kakšno leto kasneje smernice razvoja našega gledališkega raziskovanja zapisovane celo v Slovenskem gledališkem muzeju, kamor se je želel odpraviti v mirnejši hram ustvarjalnega delovanja, kjer bi nasledil Janka Travnja in Dušana Moravca, a se je preudarno, brezkompromisno »odločil« za smrt.

Po študijskih letih na ljubljanski Akademiji za gledališče³, sva se nazadnje srečevala v MGL, na poteh in popotovanjih skozi srečne in manj srečne dneve gledališča.

In tisti 21. april 1975 leta je bil tudi dan, ki ga nikakor ni mogoče izbrisati iz spomina – vest o neživljenjski ter nerazumljivi odločitvi. Lojzeta Filipiča ni bilo več, ne na strani Talijinega razsodnika in ne na »vozovih« Melpomeninih čudežnih atributov maske, kija in venca iz trtnega listja.

Ta za vselej zapomnljivi dan je enako pomemben kot kasnejši pozno aprilski dnevi istega leta. Zdi se, kakor da je minil komaj včerajšnji dan, saj je Filipičeva podoba danes še vedno prisotna: izjemna v kultiviranem in v izčiščenem jeziku sogovornika in gledališkega analitičnega pisatelja, vodnika po svetovni dramatik in teatru. Je enako silovita kot njegovo dramaturško delovanje, ki ga je zaznamovalo in je zapisovalo vsa naslednja leta slovenskega gledališča – je mogoče, da so po tolikih letih še vedno žive dileme in pričevanja o smiselnosti njegovih dejanj!? Brez vsakršnega dvoma.

Teatrskega zmagoslavja Mestnega gledališča ljubljanskega **26. aprila 1975 leta** Filipič ni dočakal.

Igralska družina gledališča je takrat doživela enega svojih triumfov v jugoslovanskem gledališkem prostoru. Filipičev sodobnik in prijatelj, **dramatik Andrej Hieng** je z dramsko pesnitvijo ***Izgubljeni sin***, ki ga je skoraj nezmotljivo z igralci Mestnega gledališča ljubljanskega režiral Mile Korun, doživel zmagoslavje izvirnega sodobnega dramskega besedila: na jubilejnih dvajsetih jugoslovanskih gledaliških igrah na Sterijevev pozorju v Novem Sadu je prejel najvišje Sterijevo priznanje, *Izgubljeni sin* je bil razglašen za najboljšo predstavo, Sterijeve nagrade pa so prejeli še Mile Korun za režijo, Sveta Jovanović za scenografijo in Milena Zupančič za vlogo Zofije, ki je leto kasneje prejela za isto igralsko

² Lojze Filipič, *Gledališče, kultura, družba*, Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega, 1978; izbral, uredil in opombe napisal Bojah Štih.

Lojze Filipič, *Živa dramaturgija*, dramaturški spisi, 1979.

³ S študijskim letom 1970-1971 je Lojze Filipič prevzel tečaj gledališke dramaturgije kot pogodbeni akademijski učitelj. Obj. v: *Akademija za igralsko umetnost – Akademija za gledališče radio, film in televizijo v Ljubljani*, 1946 – 1996 (Zbornik ob petdesetletnici), str. 76, 1996.

umetniško stvaritev še nagrado Prešernovega sklada. Vladimirju Skrbinšku je bila izročena zlata plaket Ljubiše Jovanovića za vlogo Očeta (Gledališki festival v Šabcu, 1975.). Ta veliki nestor slovenskih igralcev je nekaj mesecev kasneje o Mestnem gledališču ljubljanskem brez Lojzeta Filipiča zapisal: »*Smo osirotelo gledališče. Ni več krušnega očeta. Ni več duše, duha in misli, ki so ga hranile več kot desetletje. V razvoju gledališča je to doba, ko lahko usahne, ali pa si vsadi svojo vsebino, razplodi svoj izraz, raste in zraste, če ima resničnega vodnika. In imelo ga je. Lojzeta Filipiča.*⁴(...).

Zato se sprašujem o pomenu dramaturgije v umetnosti, v izpovedovanju.

Kaj pa je dramaturgija? Je umetnost? Je teorija? Je znanost? Je raziskovanje? Je misel?

Da, vse to in več: je izpoved in izpovedovanje. Je pisanje in videnje. Je doumevanje nedoumljivga. Je izrekanje skoraj neizrekljivega. Je skoraj nepresežena resničnost gledališkega udejanjanja. Včasih dobra, včasih manj dobra, a nikoli slaba.

Ni odvisna od trenutka, a vendarle je dramaturgija tudi navdih. Kdaj postane umetnost, je težko ubesediti. A postane. Toda kljub temu je skoraj nevidna, skrita za četrto steno gledališkega odra. Vendar se giblje nekje po horizontu, vibrira v ozvezdijih tisočletnih gledaliških snovnih sanj.

Tako lahko odgovarjam vsem tistim kritičnim premislekom, ki v našem delu ne uvidijo smiselnosti umetnosti, marveč zgolj človekova umska pomagala v razumevanjih dramaturških iskanj. Mar niso Aristotelova *Poetika*, Lessingova *Hamburška dramaturgija*, Nietzschejevo *Rojstvo tragedije iz duha glasbe*, Steinerjeva *Smrt tragedije* dokazano literarne in dramaturške umetnine? So, a nič manj pomembne kot številne druge dramaturške iztočnice današnjice.

Sodobna gledališka teoretičarka Josette Feral⁵ meni, da znanstvena in »edino zveličavna« spoznavna teorija, ki je za vselej »zapečatila« določene interpretativne teoretične opredelitve, ne more več obstajati sama zase, ker je »...gledališko dejanje neulovljivo v njenem poteku gledališkega pojava v polju specifičnosti sleherne gledališke fenomenologije duha – prikrita je v gledališkem fluidu, v srži erosa umetniškega ustvarjanja«.

V svojih dveh izvrstnih knjigah *Vsi moji sodobniki*⁶, kot ju je naslovil Jovan Ćirilov, ki je bil zavezan tudi slovenskemu, evropskemu in svetovnemu gledališču, je v njiju osebnoizpovedno in strokovno ljudem namenjal velik del gledaliških ljubezni. Verjel je v poslanstvo dramaturgije. In bil najbližji prijatelj in sodobnik Filipičeve misli, ki ni prav nič drugače doumeval gledališke umetnosti. Živel je v prepričanju in želji, da jo posodobi, pripravi za novo življenje nove dobe: celostno je »mislil« gledališče, ker »gledališka umetnost človeku vrača dostojanstvo«, hkrati pa je napisal zadnjo kolumno, kjer se je poslavljajal od »svojega jaz« v želji, da je objavljena po njegovi smrti: ... »poglejte, mene ni, a svet obstaja...«⁷ Tudi Filipiča ni, a slovensko gledališče obstaja, vendar drugačno.

Morebiti je ta moj spomin na Lojzeta Filipiča še toliko bolj svež, saj je z njegovim imenom in Mestnim gledališčem ljubljanskim povezanih v členjeno vez še nekaj imenitnih imen: Marko Slodnjak, od čigar odločitve za fizično smrt je preteklo leto minilo že trideset let (2014),

⁴ Vladimir Skrbinšek, *Osirotelo gledališče*, obj. v: *Pričevanja o Lojzetu Filipiču*, Knjižnica MGL, 1975, št. 68, str. 95.

⁵ Josette Féral (kanadska teoretičarka), *Režija in igra*. Ljubljana, 2008, Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega, št. 149.

Performans in teatralnost : demistificirani subjekt, *Maska*, Ljubljana, 1993. fév., pp. 34-38. Traduction de « Performance et théâtralité : le sujet démystifié » paru dans le livre *Théâtralité, écriture et mise en scène*, édité à Montréal, en 1985, par H.M.H. Towards a Theory of Fluid Groupings, 1994 (na spletnem portalu).

⁶ Jovan Ćirilov, *Svi moji savremenici*, Laguna, Beograd, I-II, 2010.

⁷ Jovan Ćirilov, *Objavite ovo posle moje smrti*, obj. v: NIN, 20. 11. 2014.

pred tedni je umrl prvi dramaturg tega gledališča, Dušan Moravec (2015), pred nekaj meseci znameniti jugoslovanski dramaturg Jovan Ćirilov (2014). Vsi vzorniki in sodelavci.

V dramaturških premišljevanjih in samostih ostajamo vse bolj sami, a ne osamljeni. Ostalina, dramaturško dokumentirana ter dokumentarna zapuščina, ona zapisana in ona že (še ne) izrečena, pomeni ohranjeno bogastvo, ki omogoča v ustvarjalni moči tihote, bolj zbran premislek, ker vselej najde razlog za svoj povratak k njim samim in njihovim gledališkim konceptom.

Hitro minevajo gledališki časi, pa vendar smo temu istemu času dolžni vsaj občasno pokloniti kakšen opominjajoč spomin, saj ta/današnji in Filipičev čas s svojo skušnjo tečeta naprej, spomini, pričevanja in dokumenti pa ostajajo. In dokument ni nikoli le izraz preteklega časovnega obdobja.

Morda danes, ko premišljujemo o preteklosti in jo fragmentarno zapisujemo za Lojzeta Filipiča, zaslutimo neizbežnost njegove smrti zgolj v nekaj mislih, ki jih je zapisal ob krstni premieri dramskega besedila Andreja Hienga *Izgubljeni sin* v pogovoru z avtorjem – dramskim pisateljem: ...«*V repertoarni napovedi sem bil Tvojo novo igro takole opredelil: Drama o utvari življenjskega zatišja, moralni in človeški dramski obračun ljudi našega časa, obračun prelomne dobe. Sodobna in aktualna, rekli bi lahko izrazito naša slovenska intimno človeška in eksistencialna dramska moraliteta s pomenskimi sestavinami tudi širših, občečloveških razsežnosti in tehtnosti...*»⁸ Drzna, a morda ne tako nenavadna primerjava: je tudi dramaturg postal nekakšen »izgubljeni sin« v bleščavi odrskih luči, ki so mu tistega 21. aprila 1975 za vselej ugasnila?!

Njegova vera v gledališko umetnost, poslanstvo dramske literature in gledališko uprizoritev s čvrsto dramaturško mislijo ostajajo, če ne drugače, v spominskih zapisovanjih ali mimobežnih besedah tistih, ki so mu za časa njegovega življenja bili in ostajali najbližje.

Spomin kritika in teatrologa Vasje Predana, ki je zadnjo noč pred Filipičevim odhodom iz Novega Sada proti Ljubljani preživel z njim, je prav letos, ko je praznoval petinosemdeset let, prejel Grün-Filipičevo priznanje (7. april 2015) za svoje teatrološko in kritičsko delo, za katero je v utemeljitvi žirija med drugim zapisala, da se Vasja Predan »...zaveda ranljivosti, krhkosti in minljivosti živega gledališča, zato se mu posveča odgovorno, kritično in ustvarjalno. Njegova strastna privrženost gledališču, njegova vsestranska informiranost in njegova poklicanost k pisanju predstavljajo dragocen zgled, ki mu izrekamo priznanje in zahvalo.«⁹

Vasja je drugoval z dramaturgi velikega slovesa in je bil med zadnjimi, ki je Lojzeta spremil na skoraj »smrtno« pot slovesa na vlak iz Novega Sada preko Beograda do Ljubljane: ....«*Kako smo preživljali in preživeli ure in dni po naznanilu o Lojzetovi smrti mi, ki nam je bilo dano, da smo tega sijajnega moža in milega prijatelja gledali, poslušali, se z njim pomenkovali in z njegovo tesnobo čutili kot zadnje priče – to naj ostane zaklenjeno v naših srcih.*»¹⁰

V tem istem pomladnem mesecu je Lojze postal, če smemo uporabiti v prisposobi naslov igre, ki jo je za »svoje« gledališče naročil dramatiku, sam »izgubljeni sin« velikega

⁸ Lojze Filipič, *Pomenek s pisateljem A. Hiengom o »Izgubljenem sinu« in ob njem*, Gled. list MGL, 1974/75, str. 66-69, 1975.

⁹ Navedek iz obrazložitve Grün-Filipičeve nagrade na 45. tednu slovenske drame v Kranju. Spletna stran Prešernovega gledališča Kranj (www.tsd.si, www.pgk.si).

Grün-Filipičevo priznanje na Tednu slovenske drame v Kranju: Priznanje je ime dobilo po dveh pomembnih slovenskih dramaturgih, esejistih, gledaliških teoretikih in utemeljiteljih sodobne institucionalne dramaturgije na Slovenskem, Herbertu Grünju (1925–1961) in Lojzetu Filipiču (1921–1975). Podeljuje se od leta 1979, od leta 2003 bienalno (www.tsd.si, www.pgk.si).

¹⁰ Vasja Predan, *Nazadnje z Lojzetom*, obj. v: *Pričevanja o Lojzetu Filipiču*, Knjižnica MGL, 1975, št. 68, str. 179-198.

gledališča in njegove družine. Ni dočakal njegove resnično prave, mestnogledališke in Hiengove časti in triumfa zmage, izjemne uprizoritve v svetu občudovalcev in kritičkih presojevalcev slovenskega teatra.

Filipičevo srce naj se nam ob obletnici njegove smrti spet odpre v krik lastnega utripa na tiste skoraj davne, a še vedno žive dogodke, da ne bi bili pozabljeni – dnevni stolpci »na današnji dan« žal tega zgodovinsko gledališkega spomina nimajo. Ga ima gledališče?

Se bodo spomnili morebiti vsaj Filipičevega prijatelja pisatelja, dramatika, režiserja in dramaturškega umetniškega sodelavca **Andreja Hienga**, ki bi letos praznoval devetdeset let življenja, pa je že petnajst let telesno odsoten (**17. februar 1925 – 17. januar 2000**).

Zato o njegovi odrski umetnini, o *Izgubljenem sinu* spomnimo: ob uprizoritvi je bilo napisanih veliko tehtnih besed, slovenska kritiška imena so preudarno in analitično ocenjeval delo, a naj opomnimo le na troje zapisov iz drugega jezikovnega območja: »... *Lepota Hiengove dramske izpovedi doseže popolnost s svojim dramatičnim strukturiranjem. Čeprav se na sceni ne dogaja nič posebnega in čeprav nam pomen besed zveni bolj v ušesih kot v mislih, je Hieng uspel postaviti čudežno dramsko pesnitev, ki gledalca drži v napetosti od začetka do konca. Drama je podobna izvrstni glasbeni partituri, v kateri bi samo ena napačno odigrana ali izpuščena nota lahko poškodovala ali popačila celoto. Do te čudežne interpretacije se je povzpел ansambel MGL v režiji Mileta Koruna, ki je ob pomoči scenografije Svete Jovanovića Hiengov tekst še oplemenitil, njegove megličaste vizije je pretočil v scenske sanje, predstava je stalno na robu sanj stvarnosti, privida in resnice. Vrača nas v nikoli nedoživljeno spominjanje in nas preseljuje v resničnost...* (Dalibor Foretić, Vjesnik, Zagreb).¹¹

Slobodan Selenić piše o odprtosti velikega prostora, ki nas sili, da tudi sami iščemo smisel: »... *Z mnogo večšine in resničnim darom Hieng razporeja svoj material in prikazuje like iz različnih strani, zato da bi se pirandellovska kompleksnost v tolmačenju tistega, kar je resnično, zdela in prikazala še resničnejša.../...V režiserju Korunu je Hieng našel dobrega interpreta. Podobnost njunih senzibilnosti nam omogoča, da v celotno dogajanje prodremo bolj z intuicijo kot pa z razumom, kar je dragoceno predvsem v gledališču...*« (Scena¹²).

In še Vladimir Stamenković: »...*Ta Hiengova drama ni navaden življenjepis napisan iz resničnega življenja. Prej bi se lahko reklo, da je to izredno orkestrirana drama po principih pirandellovske dramaturgije, ki prikazuje konflikt med človekovo bitjo in masko, ki jo mora nositi, da bi lahko obstal...*« (NIN¹³).

Gledališki ljudje smo pričevalci z vsemi človeškimi lastnostmi, z dobrotami in slabostmi v odrsko gledaliških dejanjih, četudi smo le in zgolj ljudje z osebnimi biografijami, zato je spomin in zaupanje v delo dramaturgov, mojih učiteljev, sopotnikov in sodobnikov, sodelavcev in odkritih gledaliških ustvarjalnih popotnikov, ki so namenjali humanistični misli brezkompromisnost, toliko bolj verodostojen, saj verjamem v njihovo poslanstvo, kreativno zrelost in dramaturško preudarnost. Postavljam jih med pomembne dramaturške in teatrološke »pisatelje«, četudi je njihova objavljena zapuščina morda skromnejša v naši zavesti, kot pa njihova človeška, strokovna in preudarna zrelost, ki je zaznamovala in še zaznamuje slovensko gledališče in posamezno uprizoritev.

¹¹ Mojca Krefc: *Izgubljeni sin*, (povzetki kritičkih ocen), Gledališki list MGL 1975/76, str.69-72.

¹² Obj. prav tam.

Op.: Dr. Slobodan Selenić in dr. Vladimir Stamenković sta bila tudi profesorja dramaturgije na beograjski Akademiji za dramsko umetnost, mednarodno priznana in izjemno lucidna pričevalca, raziskovalca in interpreta gledališča in gledališke umetnosti.

¹³ Obj. prav tam. Brati velja vsaj: Vladimir Stamenković, *Ćitanje pozorišta*; Slobodan Selenić, antologija *Avantgardna drama* (1964), *Dramski pravci XX. veka* (1971 in 2002) in posthumno objavljene kritike *Dramsko doba* (2005, urednik Feliks Pašić).

Zaupam zapisom Janeza Pipana o intelektualcu Marku Slodnjaku, ki mu je ob tridesetletnici smrti v decembru 2014, torej le pred nekaj tedni, posvetil misel in esej: o *Aljoši Karamazovu slovenskega gledališča*¹⁴, verjamem besedam Iva Svetine o Dušanu Moravcu na zadnjem slovesu na Žalah 2015¹⁵, o »človeku osrednje osebnosti slovenske teatrologije druge polovice 20. stoletja«, in Svetinovemu zapisu o Jovanu Ćirilovu z opominom, »...da gledališka umetnost človeku vrača dostojanstvo... Le zaradi te neizmerne vere je lahko vabil v nesrečno srečni Beograd velike svečenice in svečenike gledališča...«¹⁶

Ni preprosto ubesediti del vsega tistega, kar so slovenski dramaturgi druge polovice 20. stoletja ustvarili v slovenskem gledališču, skrbeli za njegovo umetniško rast ter izpoved – dodali so mu izjemne razsežnosti, vsajene v sodoben neizbrisen slovenski, jugoslovanski, evropski in svetovni prostor. V tem stoletju imajo nekaj svojih nesebičnih brezkompromisnih naslednikov v sporočilih o ustvarjalnih, angažiranih, kritičnih izpovednih odrskih umetnostih, o človekovih vrednotah v prostoru in času družbe, o njegovih nraveh in razsvetljenosti uma, v impresijah.

Ta zadnji list iz osebnega dramaturškega dnevnika, ki se je zapisoval in ne do kraja izpisal, ker se tudi ni mogel tako nenadoma in na hitro, naj sporoča le nekaj utrinkov spoštovanja z moje več kot štiridesetletne poklicne dramaturške poti, kjer smo se srečevali, delovali in pomenkovali. Naj se ohranja zavest o prepričanju v smiselnost dramaturgije in dramaturških znanosti s teatrologijo in historografijo, ker so to vede o določenih smereh umetnosti, do katerih si odgovoren enako kot do ljudi, ki ustvarjajo. Takim gledališkim zaprisegam si lahko zavezan vse življenje, če imaš ob sebi ljudi kakršni so bili Lojze Filipič, Bojan Štih, Marko Slodnjak, Igor Lampret-Bice, Dušan Moravec v svojem človekovem in delovnem odsevu; v živem izročilu, še posebej v istem gledališču v različnih desetletjih polovice predzadnjega stoletja. In verjameš, da je bila njihova sleherna misel, zapisan stavek ali izrečena beseda do potankosti premišljena. Naslovi v zapuščini njihovih del so več kot zgovorni: *Gledališče –kultura - družba* (Lojze Filipič, Knjižnica MGL, 1978), *Bolečina in moč* (Marko Slodnjak, Knjižnica MGL, 1990), *Rabe sočutja* (Igor Lampret, Knjižnica MGL2005), *Pričevanja o Lojzetu Filipiču, Lojze Filipič – nedokončani portret* (scenarij in režija Milan Ljubič, 1992); Primož Jesenko, *Lojze Filipič, Skica za biografijo v: Dramaturški koncepti v slovenskem gledališču 1950 – 1970*, 2008¹⁷.

Notranja lepota ljudi, ki so (še) bogatili gledališko dramske izpovedi našega življenja, so poplemenitili in upajoče presegali čas v katerem so živeli, ker je bil (je še) teater vrednota, ki prečiščuje človeka. Zato je vredno zapisati Filipičevo maksimo, da gledališče ostaja med »ustvarjalno dilemo in umetniškim konfliktom«, ki poraja »delovno in človeško stisko« in da je ob spoznanju, »da je smisel gledališča in kulture sploh oblikovanje boljšega sveta, da pa boljšega sveta ni, da je samo drugačen svet, butajoča, neprijazna, neudobna, a neločljiva« vera v smisel gledališča in njegovo humanistično poslanstvo, ki poraja »vero, ki se vsak dan bolj in vsak trenutek očitneje razgalja kot utvara«.

In dramaturgija brez dvoma ostaja umetniška mnogoobrazna razsežnostna stvaritev, ki je ne velja prezirati niti prezreti.

¹⁴ Janez Pipan, *Marko Slodnjak, intelektualec, zrasel iz uporniškega duha generacije '68, Aljoša Karamazov slovenskega gledališča*, obj. v: *Pogledi*, 2014 (*Pogledi*, let. 5, št. 23-24, 10. december 2014).

¹⁵ Ivo Svetina: *In memoriam: Dušan Moravec (1920 – 2015)*; obj. v *Pogledi*, 2015 (

¹⁶ Ivo Svetina: *Jovan Ćirilov, oče Bitefa*, obj. v: *Pogledi*, 2014 (*Pogledi*, let. 5, št. 23-24, 10. december 2014).

¹⁷ Primož Jesenko, *Dramaturški koncepti v slovenskem gledališču 1950 -1970, Herber Grün – Lojze Filipič - Bojan Štih*, Dokumenti SGM, št. 85, letnik 44, 2008.

S temi zapisanimi mislimi, ki jih s strahom pred kritiškimi zbadljivkami posredujem v branje, občasno, četudi zdaj že zelo redko, celo glasno izrečem, se oddolžujem velikanom slovenskega gledališča druge polovice dvajsetega stoletja: Lojzetu Filipiču (1921-1975), Marku Slodnjaku (1946-1984), Igorju Lampretu – Bicetu (1946 – 2006).

Zagotovo tudi gledališkemu dramaturgu in eruditu Dušanu Moravcu (1920 – 2015), ki je vsa dejstva smiselno umeščal v najraznovrstnejše tokove in območja slovenske gledališke ustvarjalnosti.

In dramatiku, »hišnemu« avtorju MGL, Andreju Hiengu (1925-2000).

S častjo in s spoštovanjem se poklanjam, gospodje, vam, slovenskemu dramaturškemu kvartetu in dramatiku, ki sodite med slovenske humaniste in intelektualce s pokončno, samozavestno in prepričljivo držo posameznika v družbi (in državi), ki se je, ujeta v desetletja njenih uprizoritvenih zapisovanj (in posameznih prelomnih let življenja in delovanja), večkrat do temeljev spreminjala.

Vaš gledališki eros vselej prepriča, da gre za iskalce globljih prvin bistva življenja in ustvarjalnega umetniškega dela, ki je daljnosežno videlo v prihodnost in poslanstvo slovenskega gledališča s ponotranjeno izpovedno in umetniško močjo estetskih, etičnih in moralnih razsežnosti.

PRIPIS:

Letos mineva šestdeset let od prve zasnove slovenskega in kasneje jugoslovanskega gledališkega festivala, ki je osnove dobilo v grofovskem mestu Celju (1955) in mu je »botroval« prav Lojze Filipič – *Prvi festival slovenske in jugoslovanske sodobne drame s podnaslovom Ljubljana-Trst-Maribor-Koper-Zagreb-Celje*¹⁸. Teden slovenske drame v Kranju je doživel že petinštirideseto izdajo (1970), Borštnikovo srečanje v Mariboru praznuje petdesetletnico delovanja (1965), letos maja pa bo že šestdeseto Sterijevo pozorje.

Navedki z imeni in letnicami so zgolj pričevanjski in skušenjski simboli obletnic nekoč že izpovedanega »osvobojenega« gledališča za doseganje temeljnih vrednot njegovega poslanstva.

Herbert Grün (1925 – 1961), Lojze Filipič (1921 - 1975), Marko Slodnjak (1946 -1984), Andrej Hieng (1925 – 2000), Igor Lampret (1946-2006), Slobodan Selenić (1933 – 1995), Dalibor Foretić (1943 – 2001), Feliks Pašić (1939 – 2010), Jovan Čirilov (1931 – 2014).

Vladimir Skrbinšek (1902 - 1987), Bojan Štih (1923 – 1986), scenograf Sveta Jovanović (1927 – 2005).

Andrej Hieng, *Izgnubljeni sin*, premiera v MGL: 30. december 1974. Krstna uprizoritev.

Zmagovita predstava na jubilejnih 20. jugoslovanskih gledaliških igrah na Sterijevega pozorju v Novem Sadu: odigrana v tekmovalnem sporedu 22. aprila 1975, nagrade podeljene 26. april 1975.

¹⁸ Primož Jesenko, *Dramaturški koncepti v slovenskem gledališču 1950 – 1960, III. Lojze Filipič*, str. 103 – 200, *Prvi festival slovenske in jugoslovanske sodobne drame*, str. 117-120, Dokumenti SGM, št. 85, let. 44, 2008.